

Kronikk – seinni partur

Tað góða lívið

Vøkstur og ræðandi ójavni eru tíðarinnar tekin. Men hvat var málið? Hava vit gloymt ein lærdóm, sum var ein sjálvfylgja í forn- og miðöld?

Vita contemplativa

Í *Nýggja Testamenti* er tað góða lívið frammarlaga, sum orðini um liljurnar á markini eru eitt av mongum dømum um. Eitt tað mest týðandi hugtakið í klassiskari grikskari heimspeki er tað, grikkar róptu *areté*, eitt hugtak, sum, iva-leyst meira breitt, fatar bæði um førleikan í einum starvi ella í ítrótt-um og um tað moralskt rætta og rættvísa lívið.

Platon hevur halgað hesum hugtaki ein heilan dialog, *Menon*, sum er eitt orðaskifti millum Sokrates og unglingin Menon um júst hetta evni. Fara vit nú longur fram í tíð, so var í kristnari hugsan tíðliga í miðöld skilnaður millum *vita activa* og *vita contemplativa*, lívið, har dagligt virki var aðaltátturin, og lívið, sum var halgað hugsan og grundan. Og ongin ivi var um, at hetta seinna lívið var hægri mett enn hitt fyrra.

At siga at vanlig menniskju í dag á okkara leiðum hava gloymt tað góða lívið, hevði verið púra burturvið. Vit kenna øll mong dømir um, at borgarar, kvinnur sum menn, kanska serliga tá ið aldurdómurin nærkast, duga at byggja eina ríka tilveru upp rundan um okkurt arbeiði ella onkra dagdvølj, tey duga væl ella læra seg at duga væl. Dømir um hetta eru eitt nú smíð, matgerð, binding, veving, at skera út, seyðahald, útróður, ymisk sløg av list ella brúkslist, kropsvenjing ella lesnaður. Ein slík dagdvølja gevur tá lívinum eina meining, fyllir dagin við gleði og ger ivaleyst mangan árin fleiri.

Tann ónyttuga dýrdin

Hyggja vit nú at teimum, sum hava valdið, bæði í vinnulívi og politikki, og at teimum, sum føra orðið í tí almenna rúminum, so er myndin ein heilt onnur. Eg hugsar her m.a. um búskaparfrøðingar, vinnulívs- og idnaðarmenn og fyrst og fremst um politikarar. Annaðhvørt tað er hjá okkum ella úti í heimi, so tykist tað góða lívið ikki at vera til í hugaheiminum hjá hesum fólki.

Hjá okkum tosa slíkir menn tíðliga og seint bara um vøkstur, keypiorku, milliardir, makrel, sild, svartkjaft, aling, skattalættar, sparingar, fyri ikki at tala um olju. Áhugin

Robert Skidelsky

og medvitið tykjast burturav at vera knýtt at tí materiella ella, við bíbilske máli, at tí gudi, sum einaferð varð róptur Mammon.

Roynir tú at greiða einum politikara frá, at lærdómur í okkara skúlum eisini eigur at fata um hugtakið *humaniora*, t.e. eitt nú kynstrið at virðismeta ein tekst sum eitt sjálvstøðugt fagurfrøðiligt virði og ikki sum ein miðil tengdan at vinnuligari virðisøking - at eygleiða eina yrking ella ein sang ella ein sálm sum liljuna á markini, prangandi har í síni púra ónyttugu dýrd - so skilir hann ikki, hvat tú tosar um.

Tað er púra í samsvari við hetta, at fagurfrøði og mentan á okkara leiðum sum heild eru forfjónað, vanrøkt og niðurspard, stundum eisini vanvird.

Tey sjei grundvirðini

Men hvat er tað góða lívið? Robert og Edward Skidelsky hava sett eitt yvirtil upp við sjei eyðkennum ella kriterium, sum eftir teirra tykki fata um hetta hugtak. Teir rópa hesi eyðkennir *grundvirðir* ella

basic goods. Teir tykjast hava lagt neyva, analýtiska hugsan í at orða hetta yvirtil, og teir nevna nakrar meginreglur, sum eru galdandi fyri tey sjei grundvirðini.

Tey eru *universell*, t.e. tey hava gildi fyri fólk um allan heimin, við ymiskum tjóðskapi og átrúna. Tey eru *endalig*, t.e. góð og virðismikil í sjálvum sær og ikki tengd at einum øðrum endamáli. Tey eru *sui generis*, t.e. tey umboða ikki undirbólkar hjá einum øðrum meginvirði. Og tey eru *ófrávikilig*, tað merkir, at eitt menniskja, sum ikki hevur eitt av hesum grundvirðum, má metast at vera fyri onkrum missi.

Tað fyrsta grundvirðið er *heilsa*. Tað næsta er *tryggleiki*. Tað triðja grundvirðið er *virðing* ella tign. Hetta triðja virðið er lutvís treytað av borgaraligum rættindum og lutvís av, at eitt menniskja, maður ella kvinna, dugir eitt arbeiði ella ein kunst – tað kann vera seyðahald, matgerð, smíð, orðabókagerð, sjómansskapur ella hegni til at fáast við maskinur – sum gevur tí sjálvsvirðing og umdømi.

Tað fjórða grundvirðið er *per-*

sónleiki, t.e. eitt lív, har eitt menniskja, eftir sínum lyndi, formar sína individuella mentan, við áhugamálum, lívsstíli, smakki og ítrivum. Ein partur av hesum fjórða virðinum er tað, sum Michel de Montaigne rópaði »eitt rúm aftan fyri handilin«, tann privati klivin, har eitt menniskja í friði og náðum putlast við sítt egna.

Tað fimta grundvirðið er *samljóð* við *natúrini*. Fatanin er tann, at sálarlig heilsabót er at finna í natúrini, og hetta er sjálvsagt ein grund til, at vit eisini í risastórum, fjøllbygdum býum hava viðalundir ella vøtn, ið eru býarins grøðimiklu poknur. Náttúran kann opna dyrnar inn í tað guddómliga, og fyri hundrað árum síðani setti ein ungur, vakur yrkjari, beint tá komin til Sandavágs, hesi orð á blað um hetta:

Tú finnur hann í lotunum, sum svaltliga anda, tú finnur hann í blómunum, sum áarbakkann randa. Tí fari eg til fjals, tá ið mørkin gerst grøn.

Skapandi frítíð

Tað sætta grundvirðið er *vinskapur*, eitt hugtak, sum fatar um bæði tann tokka og tann trúskap, sum eru óbundin av sjálvsøkni ella privatum egináhugamálum.

Tað sjeinda og seinasta grundvirðið er tað, sum bretar rópa *leisure*. Hetta hugtak kann umsetast til frítíð, men beinari hevði helst verið at rópt tað *skapandi frítíð*. Tað merkir kanska tað sama sum tað grikska hugtakið *scholé*, ið sipar bæði til frítíð og til filosofiskt orðaskifti, og sum í uppruna er tað sama sum okkara orð skúli.

Hetta slagið av skapandi frítíð andaruttan fyri vinnunnar og idnaðarins krøv og somuleiðis tey krøv, sum tað reglubundna, slitkenda arbeiðið setir. Menniskjan kýtir seg, men ikki fyri at tæna nøkrum kravboði uttanífrá. Allir móguleikar hava her eins gildi, at binda, baka breyð, telgja, smíða, røkja sín urtagarð, fáast við ættarfrøði, hugsa ella lesa. Um hetta siga feðgarnir Skidelsky:

Skapandi frítíð er keldan til hægri hugsan og mentan, tí ikki fyrr enn vit eru friset frá tørvsins trýsti megna vit at hyggja at verðini og grunda yvir hana í sínum neyva eyðkenni og síni vídd.

Og teir endurgeva tann týska katólska heimspekingin Josef Pieper, sum tekur soleiðis til:

Tá ið vit av sonnum lata okkara huga dvølja grundandi hjá eini rósu, ið setir knubbar, hjá einum spælandi barni, hjá einum guddómligum loyndarmáli, fáa vit hvíld og kveikjan sum úr einum dreymaleysum svøvni.

Tað guddómliga

Í hesum løtum, sigur Josef Pieper, hendir tað stundum, at mannasálin »fær vitjan av einum medviti um, hvat tað er sum skapar samanhag í heiminum«. Orðini eru vøkur og djúp, men at kalla tað sama varð sagt, eftir mínum tykki vakrari, fyri sløkum tjúgu öldum síðani:

Og hví stúra tit fyri klæðunum? Gevið tykkum far um liljurnar á markini, hvussu tær vaksa; ikki tær arbeiða, ei heldur tær spinna; men